

Turgut, A.Ş. (2020). İnsan. Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi, 1(1), 73-87.

DERLEME

Makale Geliş Tarihi: 11/12/2020

Makale Kabul Tarihi: 30/12/2020

İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA ETNİK YOKSULLUK

Ethnic Poverty in The Context of Human Rights

Ayşe Şeyma TURGUT*

* Arş.Gör., Kocaeli Üniversitesi SBF Sosyal Hizmet Bölümü, ayseseyma.turgut@kocaeli.edu.tr

 0000-0001-8140-141X

ÖZ

Yoksulluk insanlık tarihinin ortaya çıkışından beri var olan sosyolojik, ekonomik ve siyasi gerçektir. Yoksulluk en temel anlamı ile bireyin biyolojik yaşamını devam ettirebilecek kaynaklardan mahrum olması durumudur. Yoksulluğun olumsuz sonuçları toplum içerisindeki dezavantajlı grupları daha derinden etkilemektedir. Yoksulluk, bireyin yaşam, eğitim ve sağlık hakkını dahi tehdit eden noktalara varabildiği için çoğu zaman bir insan hakkı ihlalidir. İnsan haklarını ihlal eden ve bireyler, aileler ve toplumlar üzerinde birçok olumsuz etki bırakan yoksulluk olgusu küreselleşme, kapitalizm ve savaşlar tarafından beslenmektedir. İnsan hakları, bireyin sadece insan oluşundan kaynaklanan dokunulamaz, devredilemez ve vazgeçilemez evrensel haklardır. İnsan hakları ideali her insanın birtakım temel haklara sahip olduğu vaadinde bulunur. Söz konusu insan haklarının uygulanması olduğunda dünyadaki birçok insanın insan haklarından yararlanmadığı görülmektedir. Özellikle göçmenler ve etnik azınlıklar yoksulluğa ve insan hakları ihlallerine daha sık maruz kalmaktadır. Yanlış sosyal politikalar, küreselleşmenin olumsuz etkilerinden korunamamak, hükümetlerin ideolojileri, medyanın etkisi, etnik azınlıkların ülke içerisindeki durumu, göçler, fırsatta eşitsizlikler ve benzeri faktörler etnik azınlıkların yoksulluğu diğerlerinden daha derin yaşamasına sebep olabilmektedir. Sonuç olarak, insan haklarının her durumda ve herkese eşit olarak uygulanabilmesi için etnik azınlıkları ve etnik azınlıklara yönelik ayrımcı tutumları da dikkate alır politikaların geliştirilmesi gereklidir.

Anahtar Kelimeler: İnsan hakları, yoksulluk, etnik yoksulluk, sosyal hizmet.

ABSTRACT

Poverty is the sociological, economic and political reality that has existed since the emergence of history of humanity. Poverty, in the widest sense, is the state of lack of resources that the individual can maintain his biological life. The negative consequences of poverty affect the disadvantaged groups in society more deeply. Poverty is often a violation of human rights, as it can even threaten the individual's right to life, education and health. Globalization, capitalism and wars maintain the

phenomenon of poverty that violates human rights and has many negative effects on individuals, families and societies. Human rights are intangible, unalienable universal rights arising from the individual's humanity alone. The human rights ideal promises every person has some basic rights. When it comes to the implementation of human rights, we can see that many people around the world do not benefit from human rights. Immigrants and ethnic minorities are more frequently exposed to poverty and human rights violations. Incorrect social policies, not being able to be protected from the negative effects of globalization, the ideologies of governments, the influence of the media, the situation of ethnic minorities in the country, migration, inequality of opportunity and similar factors can cause ethnic minorities to experience poverty more profoundly than others. As a result, in order to apply the human rights to everyone equally and in every situation, it requires policies that maintain discriminatory attitudes towards ethnic minorities and ethnic minorities.

Keywords: Human rights, poverty, ethnic poverty, social work.

1.GİRİŞ

Yoksulluk yalnızca geri bırakılmış ve gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de varlık gösterebilen ekonomik olduğu kadar toplumsal yönü de bulunan bir sorundur. Gelir ve servet dağılımındaki adaletsizlikler, yanlış vergi politikaları, ülkedeki kaynakların etkili kullanılamaması, neoliberal politikaların beraberinde getirdiği sorunlar, kötü ve düşük ücretli çalışma şartları, düşük sosyal koruma düzeyi, bölgeler arası gelir ve yatırım farkları, savaş ve doğal afetler, sosyal güvencesizlik ve kırılganlık, yüksek işsizlik oranları, hızlı teknolojik gelişmeler (Ford, 2020), ayrımcılık, ekonomik krizler (Yıldırım, 2018) yoksulluğa yol açan başlıca etkenlerdir. Bu yapısal etkenlerin dışında; madde bağımlılığı, mesleki beceri eksikliği, sabıkalı olmak, kalabalık aile içerisinde yaşamak gibi bazı kişisel etkenler de yoksulluğa yol açabilmektedir (Lepianka, Van Oorschot & Gelissen, 2009). Sonuçları bakımından ele alındığında ise yoksulluk; mikro düzeyde özsaygıda azalmaya, depresyona, ruhsal hastalıklara, bağımlılığa, sosyal dışlanmaya ve sosyal izolasyona; mezzo anlamda boşanmaya, aile içi şiddete, terklere ve yoksulluk kültürüne; makro anlamda güvensizlik ve huzursuzluğa, suç ve şiddette artışa, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ve göçe yol açabilmektedir. En genel anlamı ile yoksulluk, bireyin yaşamını sürdürebilmesi için asgari düzeyde ihtiyaç duyduğu gelir, beslenme, giyim gibi ekonomik ve maddi kaynakların yanı sıra toplumla bütünleşme, siyasi karar alma mekanizmasına dâhil olma, kültürel aktivitelere katılma gibi bazı sosyal olanaklardan da yoksun olması durumudur (Şenses, 2014, s. 62). Birçok tanıma göre yoksulluk yalnızca ekonomik açıdan ele alınmakta ve yoksulluğun çok boyutlu doğası göz ardı edilmektedir (Wilber, 2015, s. 25). Yoksulluğun yalnızca ekonomik kaynaklardan mahrumiyet olduğunu vurgulayan tanımlarda sosyal ve siyasi hayata katılım, sağlık, eğitim gibi alanlardan mahrumiyet yoksulluğun bir türü olarak kabul görmemektedir.

Yoksulluğun daha geniş ve sosyal açıdan da tanımlanabilmesi için Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından insani yoksulluk kavramını oluşturulmuştur. Bu kavram ile sağlık hizmetlerinden, temiz su kaynaklarından, eğitimden, uzun yaşam sürme olanağından yoksun olmak da yoksulluk olarak kabul edilmiştir (Can, 2017, s. 1112). İnsani yoksulluk kavramı ile birlikte yoksulluğun sebep ve sonuçları yalnızca ekonomik parametreler ile değil, sosyal parametreler ile de açıklanmıştır.

Yoksulluk, bireyin yaşam, eğitim ve sağlık hakkını dahi tehdit eden noktalara varabildiğinden çoğu zaman bir insan hakkı ihlalidir. Dezavantajlı gruplar üzerinde yoksulluğun etkisi daha da derinleşmektedir. Kadınlar, engelliler, etnik azınlıklar ve çocuklar yoksulluğu diğer bireylerden daha derin yaşamaktadır (Çamur Duyan, 2011). 10 Aralık 1948 tarihinde insanların temel haklarını belirlemek ve koruma altına almak amacıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi imzalanmış ve evrensel bir nitelik kazanmıştır. Fakat çeşitli toplumlar içerisindeki bazı etnik ve dini azınlıkların, engellilerin, kadınların, toplumun geri kalanının sahip olduğu hakların birçoğuna veya bir kısmına sahip olamaması Bildirge'nin birçok önde gelen ülkeden olumlu yanıt almasına rağmen toplumda ve politikalarda yer bulmadığını düşündürmektedir. Benzer bir durum Güney Asya, Sahra Altı Afrika, Orta Doğu gibi ülkeleri ile Amerika, Avrupa ve doğu Asya ülkeleri arasında geçerlidir.

Belli etnisiteye sahip insanlardan oluşan ülkelerin ve yaşadığı toplumda etnik azınlık oluşturan insanların genelden daha yoksul, eğitimsiz ve işgücü piyasasından dışlanmış olması (Barnard ve Turner, 2011, s.3) yoksulluk ile etnisite arasındaki ilişkinin sorgulanması ihtiyacını doğurmaktadır. Dolayısıyla bu makalede ilk olarak insan hakları kavramı açıklanmış, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin yoksulluk ile ilişkisi açıklanmış, ardından yoksulluğun etnik boyutuna değinilmiş ve bu boyutun açıklanması için bazı istatistiki verilerden ve araştırmalardan yararlanılmıştır. Son olarak ise yoksulluğun neden etnik azınlıkları daha derin etkilediği tartışılmış ve öneriler sunulmuştur.

2. İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ VE YOKSULLUK

2.1. İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakları, bireyin sadece insan oluşundan kaynaklanan dokunulamaz, devredilemez ve vazgeçilemez evrensel haklardır. İnsan hakları üç kuşak sınıflandırılması altında incelenmektedir. Bu kuşaklar dönemin ihtiyaçları ve politikaları çerçevesinde şekillenmiştir. Buna göre birinci kuşak insan hakları, Fransız Devrimi'nden sonraki süreçte toprağa bağlı kölelerin, kölelik statüsünün kaldırılarak vatandaşlık statüsüne geçirilmelerini öngören haklardır. İkinci kuşak insan hakları Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan ve işçi sınıfını güçlendiren sosyal güvenlik hakkı, çalışma ve adil gelir hakkı, dinlenme hakkı, kültürel yaşama katılma hakkı, grev hakkı gibi haklardır. Üçüncü kuşak insan hakları ise İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen, kaynağını bilimsel ve teknolojik gelişmelerden alan barış hakkı,

çevre hakkı, self determinasyon hakkı gibi haklardır (Turhan, 2016, s. 359-360). İnsan haklarının amacı, insanları istismardan ve baskıdan korumaktır (Ignatieff, 2003).

İnsan hakları, gerçekçi, faydacı, Marksist, partikülarist ve feminist yaklaşım tarafından çeşitli açılardan eleştirilmiştir. Realistlere göre insan hakları devletin üstünde veya ötesinde olamaz, zorunlu olarak devletten kaynaklanır. Realist görüşte insan haklarının doğal olduğu reddedilir. Faydacılar, ortak yararın sonuçlarına bakılmaksızın bireysel hakların verilmesine karşı çıkarlar ve insan haklarının mutlak veya devredilemez olduğunu düşünmezler. Marksistler, hakları burjuva düzenini sürdürmek ve belirli bir sınıfa kayırmak için ezilen çoğunluğun zarara uğratılması olarak görürler. Partikülaristler, ahlaki yargıların çeşitli kültürlerde farklılık gösterebileceğini savunurlar ve gördüklerini evrensel olmayan, ancak onları yaratan toplumun ürünü olan insan haklarının doğal emperyalizmi olarak kınarlar. Feminist yaklaşım ise insan haklarını erkekler tarafından tanımlandığı ve kadınlar açısından eşitlikçi olmadığını savunarak eleştirir. Bu eleştirilerden hiçbiri diğerinden daha önemli ya da diğerine göre daha mantıklı değildir (Dembour, 2006, s.34).

İnsan haklarına çeşitli yaklaşımlarla yapılan bu eleştirilerin ortak noktası, insan hakları ideali ile uygulamadaki insan hakları arasındaki uçuruma yapılan vurgudur. İnsan hakları ideali her insanın birtakım temel haklara sahip olduğu vaadinde bulurken, uygulamada insan hakkı ihlalinin bol olduğu ve birçok insanın insan haklarından yararlanmadığı bir dünya mevcuttur. İnsan hakları kavramsal açıdan da eleştirilmektedir. Bu eleştiriler üç başlık altında toplanabilir. Bunlar: 1) insan hakları kavramının evrensel olarak sunulması yanlış, 2) insan hakları kavramı dayanışmanın ve diğer sosyal değerlerin ihmal edilmesi ile ilgilidir, 3) çok soyut bir akıl yürütmeden kaynaklanır. Marksistlere göre burjuvalar kayırıldığı, feministlere göre ise uygulamada kadınlar dışarıda bırakıldığı için insan hakları evrensellikten yoksundur (Dembour, 2006, s.35-36).

İnsan haklarına yönelik yukarıda bahsedilen teorik eleştirilerin yanı sıra insan haklarının uygulanmasına dair eleştiriler de sunulmaktadır. Bu eleştirilerin odağını insan hakları adıyla yapılan insan hakları ihlalleri oluşturmaktadır. Özdek (2002) 1980'li yıllardan itibaren hız kazanan neoliberal küreselleşme ile birlikte insan hakları ihlallerinin arttığını ve insan hakları söyleminin emperyalist müdahaleciliğin maskesi olarak kullanılmaya başlandığını belirtmiştir. Buna örnek olarak ise; 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen askeri müdahalelerin insani nedenlere dayandırılmasını, bazı uluslararası kuruluşlarca devletlere verilen borçların insan hakları reformlarının uygulanması şartına bağlanmasını, bu reformların sıklıkla yoksullukla mücadele stratejileri ile birlikte anılmasını göstermiştir (s. 34-36). Dolayısıyla insan hakları söylemi üçüncü dünya ülkeleri açısından, yalnızca bazı uluslararası örgütlerin belirli şartlar koşuluyla uygulamaya konmasını istediği reformların dayatılmasında kullanılmış, küreselleşme yoksullukla mücadele ve insan hakları vurgusuyla gizlenmeye çalışılmıştır.

2.2. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Yoksulluk

İnsan haklarının tanımlanması ve korunmasının sağlanması amacıyla 10 Aralık 1948'de tavsiye statüsünde 30 maddeden oluşan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Türkiye'nin de içinde bulunduğu 48 devletin "olumlu" oyu ile ilan edilmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, insan hakları alanında en çok bilinen kaynak olsa da insan haklarına ve insanlar arasında adaletin sağlanmasına ilişkin en eski ve tek kaynak değildir. Babiller dönemindeki Hammurabi Kanunlarında, Hinduizm ve Budizm inançlarında, konfüçyüsçülükte, antik Yunan ve Roma'da, Hristiyanlık ve İslam dinlerinde insan dayanışması ve ahlaki değerler korunmaya çalışılmıştır (Ishay, 2008).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre '*Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar*' (Md. 1), '*Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka herhangi bir düşünce, ulusal ya da toplumsal köken, servet, doğuş veya başka herhangi bakımdan ayırım gözetilmeksizin*' bildiriye konu olan hak ve özgürlüklerden yararlanabilir (Md. 2/1). Yine Bildirgeye göre, '*Herkesin, toplumun bir üyesi olarak sosyal güvenliğe hakkı vardır*' (Md. 22), herkesin yiyeceğe, giyime, konuta, tıbbi bakıma ve sosyal hizmetlere ulaşım hakkı vardır (Md. 25/1), herkesin eğitim görme hakkı vardır (Md. 26/1).

Her bireyin iyi bir yaşam sürebilmesi ya da daha doğru ifadeyle yaşamını devam ettirebilmesi için yiyecek, giyecek, barınma, güvenlik gibi temel fiziksel ihtiyaçlarını karşılayacak kaynaklara sahip olması gerekmektedir. İnsanların yaşamını devam ettirebilmesi ve bu uğurda gerekli kaynaklara ulaşabiliyor olması temel insan haklarındandır (Pogge, 2007, s.13-14). Fakat İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin ilan edildiği tarihten bu yana, insan hakları çalışmaları ve söylemi çoğunlukla sivil ve siyasi haklara odaklanmış; ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ihmal edilmiştir (Osmani, 2006, s.205).

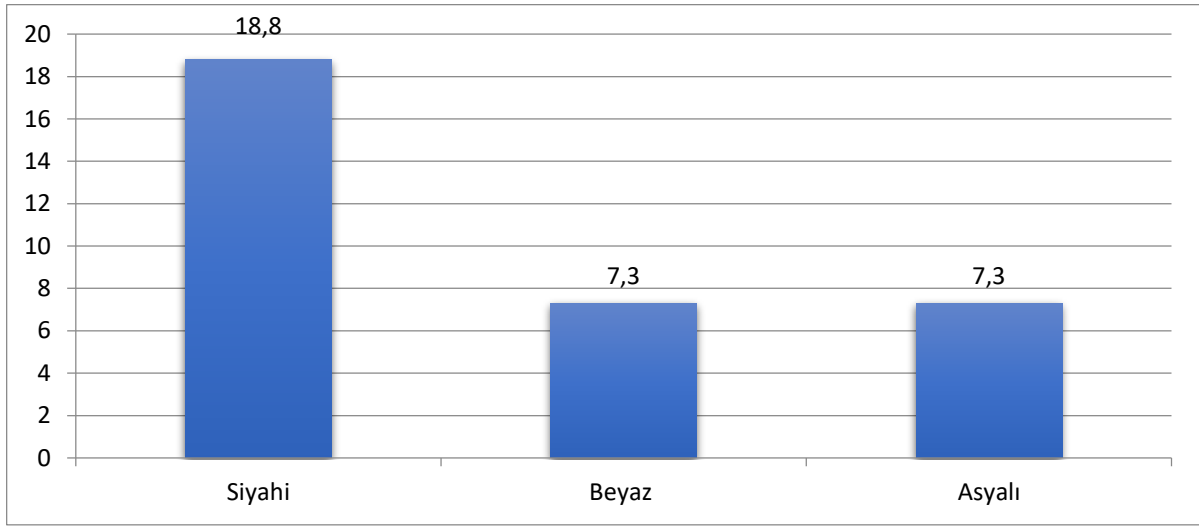
İnsan haklarının uygulanması kalkınma için de önemli bir adımdır. Ekonomik kalkınmanın sağlanmasında ise gelir adaletsizliğinin ortadan kaldırılarak yoksulluğun azaltılmasının payı büyüktür (Ay ve diğ., 2018, s.373). İnsan haklarının yoksulluk söylemi ile ilişkisi iki şekilde ortaya çıkabilmektedir: 1) Yoksulluk olgusu insan haklarının inkârıdır, 2) Yoksulluk olgusu, insan haklarının reddedilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. İlk önermede insan hakları yoksullukla ilgili asli bir öneme sahipken ikincisinde araçsal bir öneme sahiptir (Osmani, 2005, s.213).

3. YOKSULLUĞUN ETNİK BOYUTU

Etnisite, bireyin kendisini içinde bulunduğu toplumun genelinden farklılaştıran bireyin kendisi tarafından kazanılan veya diğerleri tarafından bireye atfedilen bir kimliktir (Nişancı ve Işık, 2015, s.221). İnsanlar arasındaki engellilik, cinsiyet, dini tercihler, cinsel yönelimler, siyasi tutumlar gibi farklılıkların yanı sıra etnisite de ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya neden olabilmektedir (DFID, 2005, s.3)

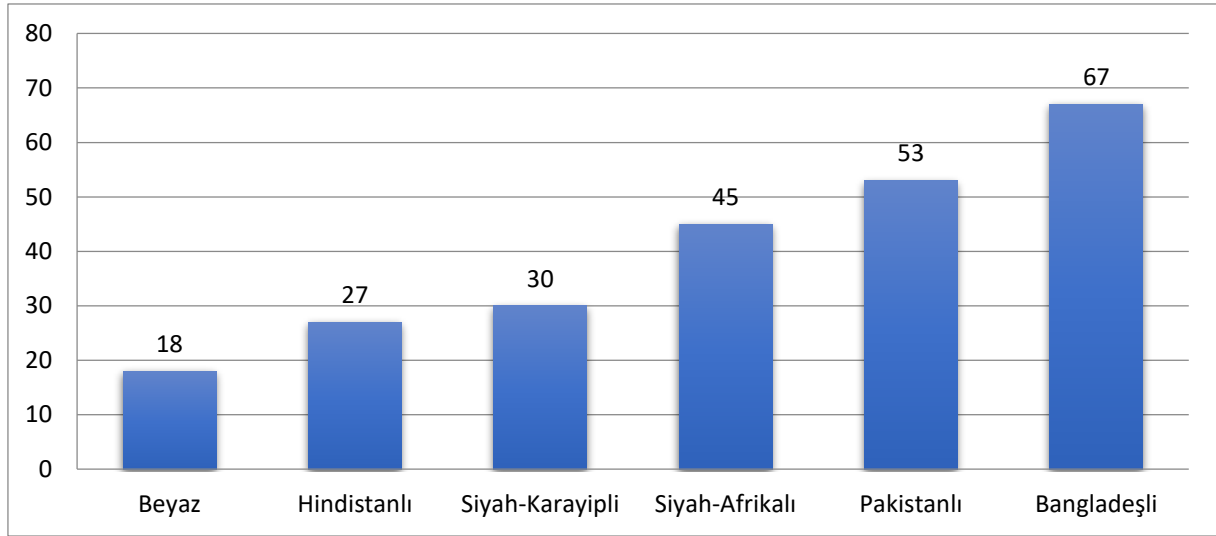
Birçok farklı etnik grubu içinde barındıran Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir araştırmada ABD'de siyahi çocukların %46'sının yoksul olarak doğarken beyaz çocukların yalnızca %13'ünün yoksul olarak doğduğu sonucuna ulaşılmıştır (Rector ve diğ., 2001). ABD'de yapılan bir başka araştırmaya göre, siyahi göçmenlerin çocukları, siyahi olmayan göçmenlerin çocuklarına göre daha yoksuldur (Thomas, 2011). Aşağıdaki şekilde ABD'de yaşayan çeşitli yoksul etnik grupların yüzdesel dağılımını gösterilmektedir.

Şekil 1. ABD'de Etnik Kökenlere Göre Yoksulluk Oranı, 2019 Yılı Verileri

Kaynak: Duffin, 2020.

Şekil 1'e bakıldığında ABD'de yaşayan beyazlara ve Asyalılara göre daha yoksul olduğu görülmektedir. Nüfusunun %12'si Asyalılar, Siyahiler, Siyahi İngilizler ve Çinlilerden oluşan Birleşik Krallıkta yapılan bir araştırmanın sonucuna göre ise; etnik azınlıkların yoksulluk oranı beyazlardan iki kat fazladır. Bu etnik azınlıklar içerisinde Bangladeşli, Pakistanlı ve Afrikalı grupların Hindistanlılara ve Karayiplilere göre daha yoksul olduğu bulunmuştur. Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre 25 yaş üstü çalışmayan beyaz İngilizlerin oranı erkeklerde %25, kadınlarda %30 iken; aynı oran etnik azınlıklarda erkeklerde %40, kadınlarda %80'dir (Palmer & Kenway, 2007, s.4-8). Aşağıdaki şekilde Birleşik Krallıkta yaşayan çeşitli yoksul etnik grupların yüzdesel dağılımını gösterilmektedir.

Şekil 2. Birleşik Krallıkta Etnik Kökenlere Göre Yoksulluk Oranı, 2004 Yılı Verileri

Kaynak: Palmer & Kenway, 2007.

Şekil 2 incelendiğinde Birleşik Krallıkta yaşayan beyazların en düşük yoksulluk oranına sahip olduğu, etnik azınlıkların ise beyazlardan daha yoksul olduğu görülmektedir.

ABD ve Birleşik Krallıkta etnik yoksulluğa benzer bir tablo Türkiye’de de Roman vatandaşlar açısından mevcuttur. Yapılan bir araştırma Türkiye’de yaşayan Romanların yoksulluk, ayrımcılık ve sosyal güvence kapsamında bulunmama ve ötekileştirilme gibi sorunlar yaşadığını göstermektedir (Yıldırım ve diğ., 2015, s.35). Avrupa Komisyonunun Romanlara ilişkin bir raporuna göre; Romanlar sağlık, eğitim, konut, ulaşım, sosyal yardım ve istihdam gibi konularda ciddi anlamda ayrımcılık yaşamaktadır (European Commission, 2004). Toplumdan farklı etnisiteleri ve kültürleri yüzünden dışlanan Romanlar düşük eğitime katılım düzeyleri sebebiyle ikinci kez daha sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Roman yoksulluğunun yoksulluk kültürü kavramı ile de açıklanması mümkündür. Yaşadıkları hemen hemen her toplumda marjinalliklerini ve kültürlerini koruyan Romanlar topluma bütünleşememenin ve dışlanmanın bir uzantısı olarak yoksulluğu bir kültür olarak deneyimlemektedir.

Ülkelerde olduğu kadar kıtalarda da etnik grupların yoksulluğu söz konusudur. Avrupa kıtasının sınırlı kaynaklara sahip olmasına rağmen varlık içinde yaşarken Afrika kıtasının bol altın, pırlanta, mineral, yağ ve diğer doğal kaynaklar açısından zengin olmasına rağmen, bu kaynakları etkili kullanamaması sebebiyle yoksul olması etnisite ve yoksulluk ilişkisini akla getirmektedir.

Siyum (2008), Afrika’nın yoksulluğu ile ilgili yaptığı araştırmasında dünyanın zayıflamak için para harcayanlar, hayatta kalabilmek için yiyecekler ve bir sonraki öğünün nereden geleceğini bilmeyenler olarak üç farklı ulusa ayrıldığını ifade etmektedir. Ekonomik açıdan refah içindeki ülkelerde yaşlılık dönemi “altın yaşlar” olarak görülürken, yoksul ülkelerde insanlar yaşlanabileceği kadar hayatta kalabilme mücadelesi vermektedir. Avrupa ise bu durumdan Afrika’daki ülkelerin liderlerini, Afrika

halkının çalışma alışkanlıklarını, coğrafyayı ve tropikal yağışları sorumlu tutmaktadır. Afrika'nın yoksulluğun sebebine ilişkin önemli bir görüşe göre ise, kıtanın yoksulluğunda Avrupa'nın emperyalist faaliyetlerinin etkili olduğu ve doğal kaynakları ve Afrikalı insan gücünü kullanıp tükettiğidir. Üstelik Avrupa Afrika'nın yalnızca kaynaklarını sömürüp ekonomisinin ele geçirmemiş aynı zamanda kıtanın kendine has kültürünü tahrip edip kendi kültürünü yerleştirmiştir(s.1-4).

Küreselleşme oluşumlarından biri olan Dünya Ticaret Bankası'nın bazı Afrika ülkeleri az gelişmiş ülkeleri dış ticarete, yabancı sermaye yatırımlarına ve teknolojik gelişmelere açık hale getirmesi az gelişmiş ülkelerin hareket alanını kısıtlamaktadır (Şenses, 2004, s.3-4). Öte yandan IMF ve Dünya Bankası'nın özelleştirme politikalarını az gelişmiş ülkelere dayatması ile su ve altyapı gibi kamusal hizmetler yabancı şirketler eli ile karşılanmakta ve halka daha yüksek fiyatlara satılmakta, zaten yoksul olan halk daha da yoksullaşmaktadır (Memiş, 2014, s.151-152).

Asya kıtasında yer alan ve Avrupa merkezli bir ifade ile Orta Doğu olarak adlandırılan; Ürdün, Filistin, Suudi Arabistan, Türkiye, Yemen, Afganistan, Tunus, Pakistan, Cezayir, Umman, İsrail, KKTC, Fas, Libya gibi ülkeleri kapsayan bölgede de durum genel olarak yoksulluk açısından Afrika'dan pek farklı görünmemektedir. Sahip olduğu dini ve etnik çeşitlilik, petrol yatakları ve su kaynakları nedeniyle uzun yıllar güvenlik ihtiyacı içinde varlığını sürdüren Orta Doğu dini ve etnik terör ile de mücadele etmeye çalışmaktadır. Terörle mücadele için kullanılan savaş silahlarına harcanan milyon dolarlar, savaşlar ve siyasi ve ekonomik istikrar aleyhine sonuçlanan darbeler Orta Doğu'nun yoksul olmasının sebeplerinin başında gelmektedir. Aşağıdaki tabloda Orta Doğu'nun da içinde bulunduğu bazı bölgelerin gelir açısından yoksulluğuna ilişkin bilgi vermektedir.

Tablo 1. Bölgelere Göre Gelir Açısından Yoksulluk

Bölge	2002	2005	2008	2010	2011	2012	2013	2015
Günlük Geliri 1,90 ABD Doları Olanların Nüfusa Oranı								
Doğu Asya ve Pasifik	29,9	19,1	15,1	11,2	8,6	7,3	3,6	2,3
Avrupa ve Merkez Asya	5,9	4,9	2,8	2,4	2,1	1,9	1,6	1,5
Latin Amerika ve Karayipler	11,8	9,9	6,9	6	5,6	4,7	4,6	4,1
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	3,2	3	2,7	2,3	2,7	2,7	2,6	5
Güney Asya	38,6	33,7	29,5	24,6	19,8	18,2	16,2	..
Sahra Altı Afrika	56,4	50,7	47,8	46,6	45,1	43,8	42,5	41,1
Dünya	25,6	20,7	18,1	15,7	13,7	12,8	11,2	10
Günlük Geliri 1,90 ABD Doları Olanların Sayısı (Milyon)								
Doğu Asya ve Pasifik	552,5	361,6	292,8	220,6	169,6	144,6	73,1	47,2
Avrupa ve Merkez Asya	27,6	22,9	13,3	11,4	9,8	8,9	7,7	7,1
Latin Amerika ve Karayipler	63,2	54,9	39,9	35,6	33,8	28,6	28	25,9
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	9,4	9,4	8,8	7,9	9,2	9,4	9,5	18,6
Güney Asya	554,3	510,4	467	400,8	328	304,7	274,5	..
Sahra Altı Afrika	398	387,7	396,4	408,5	406,4	406,1	405,1	413,3

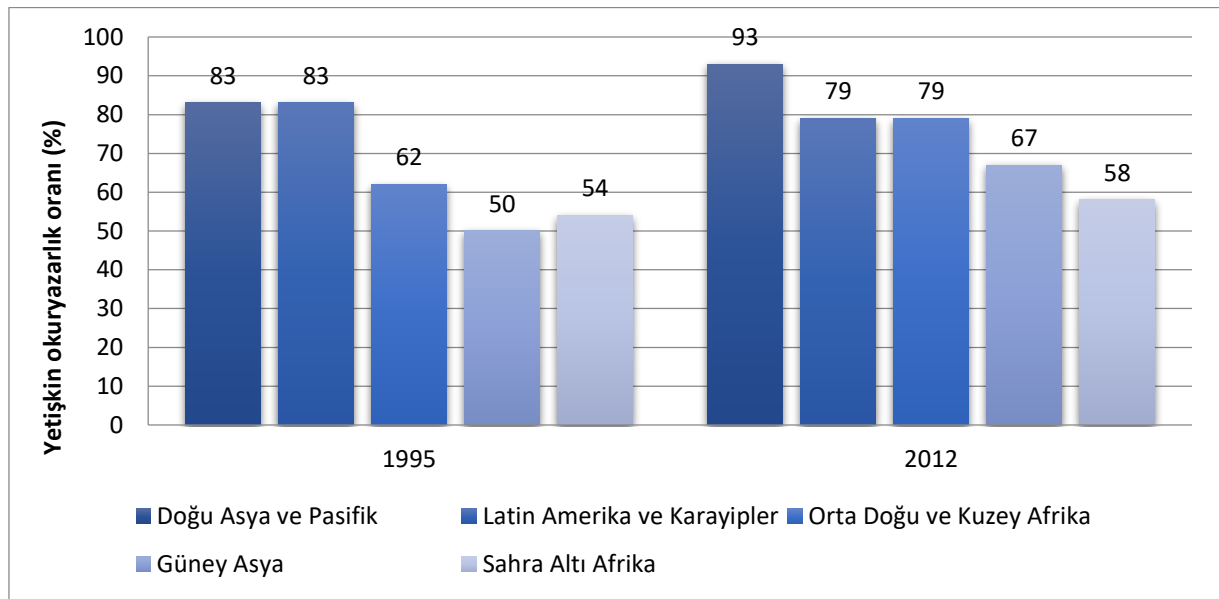
Kaynak: World Bank, 2015.

Tablo incelendiğinde; Angola, Brundi, Cibuti, Çad Cumhuriyeti gibi ülkelerin bulunduğu Alt Sahra Afrika'sının ve Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka gibi ülkelerin bulunduğu Güney Asya'nın yoksul nüfus oranının diğer bölgelere nazaran çok daha yüksek olduğu ve yoksulluğun azaltılması hususunda başarılı olamadıkları görülmektedir. Tablodaki en düşük yüzdenin ise Avrupa'ya ait olması dikkat çekmektedir.

İnsani yoksulluk olgusu açısından yetişkin okuryazar oranı gelir kadar önemli bir değişkendir. Aşağıdaki şekilde yoksulluk oranının yüksek olduğu bölgelere göre yetişkin okuryazarlık oranları gösterilmiştir.

Şekil 3. Bölgelere Göre Yetişkin Okuryazarlık Oranı

Kaynak: Beegle, Christiaensen, & Dabalen, 2016.

Şekil 3 incelendiğinde; yetişkin nüfusun okuryazarlığı açısından Latin Amerika ve Karayiplerin gerileme gösterdiği, Doğu Asya ve Pasifik ile Güney Asya'nın önemli bir yol kat ettiği ve Sahra Altı Afrika'nın geçen yaklaşık yirmi yıllık sürede çok az ilerleme kaydettiği görülmektedir. Yoksulluk ile eğitimsizlik arasındaki doğru orantılı ilişki göz önüne alındığında okuryazarlık oranının oldukça düşük olduğu Sahra Altı Afrika'daki yoksulluğun sebebinin diğer birçok faktörler birlikte düşük eğitim seviyesi ile de açıklanması mümkündür.

Eğitim, bir ülkedeki vatandaşların beşeri sermayesini artırmak için yeni fırsatlar geliştirmek ve toplumun bireysel güçlenmesini sağlamak için önemli bir unsurdur. Beşeri sermaye ise, bireyin yeteneklerinin ve bilgisinin toplamını oluşturmakta ve yaşam boyu gelirinin en önemli faktörünü teşkil etmektedir (Paraschiv, 2017, s.116-117). Dolayısıyla eğitim seviyesi arttıkça beşeri sermayenin arttığını, beşeri sermaye arttıkça işsizlik ve yoksulluk olasılığının azaldığı yorumunu yapmak mümkündür.

Buraya kadarki bilgiler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesince güvence altına alınması gerektiği vurgulanan insan hakları açısından ele alındığında bazı tespitler içermektedir. Buna göre; gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşayan etnik azınlıkların sosyal dışlanmaya maruz kalması ve halkın geneline oranla daha az gelire sahip olması, yoksul sayısının fazla olduğu bölgelerde yaşayan insanların eğitim imkânına diğer bölgelere kıyasla daha zor erişim sağlaması insan hakları ihlallerinin göstergesidir. Bunun yanı sıra Afrika gibi kaynakların bol fakat yoksulluğun yaygın olduğu coğrafyaların küresel politikalar ile daha da yoksullaştırılması insan haklarının küreselleşmenin sosyo-kültürel etkisiyle ne kadar bilinse ve yaygınlaşsa da yerine ulaşmadığını ve işlevsiz kaldığını göstermektedir.

3.1. Etnik Azınlıkların Yoksullukla Daha Fazla Karşılaşma Nedenleri

Yoksulluk ortaya çıkış sebebi ve sonuçlarıyla çoğu zaman etnik bir boyut taşımaktadır. Çeşitli toplumlarda yaşayan ve toplumun geneli ile aynı etnik kökenden olmayan ve temel haklara ulaşma konusunda fırsat eşitliği sunulmayan bu nedenle dezavantajlı olarak düşünülen bireylerin yoksullukla karşı karşıya kalması daha olasıdır. Göçmen ve sığınmacıların da içerisinde yer aldığı bu etnik grupların farklılıklarından dolayı eşit eğitim fırsatlarından yararlanıp, nitelikli işlerden oluşan iş piyasası içerisinde yer bulabilmesi çoğu zaman toplumun geneline göre daha zordur (Kirby, 1999, s.149). Etnik azınlık gruplarının, çoğunluğun yaşadığı yerlerden uzaklarda, şehir merkezine uzak, yapılaşmanın ve kentleşmenin olmadığı yerlerde yaşaması, etnik azınlıkların sağlık, eğitim ve istihdam hizmetlerinden uzak olmasına ve toplumsal anlamda dışlanmalarına bu da yoksulluklarına ve yoksulluğu daha derin yaşamalarına neden olmaktadır (ODPM, 2006, s.114; Imai, Gaiha, Kang, 2011, s.250). Ayrıca Laos'ta yapılan bir araştırma, etnik azınlıkların fert sayısının fazla olduğu ailelerde yaşamasının, ailedeki fert sayısının fazla olmasının zamanla geçim kaygısı sebebiyle okul terklerine yol açmasına, okul terklerinin de erken evliliklere sebebiyet vermesinin yoksulluğu derinleştirdiğini ortaya koymuştur (World Bank, 2017). Etnik yoksulluk bu sebepler dışında, transferler yoluyla yeniden dağıtım, iç savaşlar, düşük büyüme oranları ve üretim seviyeleri ile ilişkilendirilmiştir (Bridgman, 2008:3). Bu görüşe göre etnik farklılıkları olan gruplardan oluşan toplumların homojen olanlara göre daha fazla çatışma içerdiği ve gelirin yeniden dağıtımının etnik gruplara yakınlığa göre değiştiği söylenebilmektedir.

Sosyal ilişkiler ve sosyal çevre sahibi olmak; sosyal dışlanmaya karşı koruyucu kalkan görevi gören, bireyi yeni fırsatlarla buluşturmada aracı rol oynayabilen ve bu yolla bireyi yoksulluktan koruyan bir görev üstlenmektedir. Ancak söz konusu etnik azınlıklar olduğunda, kendi etnisitelerinden olmayan insanlarla çeşitli baskılar, ayrımcı tutumlar ve önyargılar sebebiyle ilişki kurmakta ve sosyalleşmekte zorlanmalar yaşayabilmektedirler. Etnik eşitsizlikler ve nesiller üzerindeki önyargılar, etnik azınlık grupları birçok kentsel imkândan yoksun mahallelerde yoğunlaştırma eğiliminde olmuştur (Epstein & Heizler, 2009). Mahallerinin ve kendi sosyal ortamlarının dışına çıkamayan etnik azınlıklar ise zaman

içerisinde kendi aralarında bir yardımlaşma ve dayanışma ağı oluşturmak zorunda kalmıştır (Barnard & Turner, 2011, s.11). Her ne kadar zaman içerisinde etnik azınlıklar kendileri arasında yardımlaşma ağları oluştursa da toplumca kabul edilmeme (sosyal dışlanma) ve kendilerini toplumdan dışlama (sosyal izolasyon) olguları yoksulluğun başlıca nedenleridir.

Churchill ve Smyth (2017) etnik yoksulluğun sebebi olarak kültür ve dil farkının işgücü piyasasında dışlanmaya yol açmasını, etnik parçalanmanın yavaş büyümeyi ve okullaşma sorunlarını ve zayıf kamu performansını beraberinde getirmesini göstermiş, gelişmekte olan 60 ülkeyi temel alarak yaptıkları çalışmada çeşitli yoksulluk ölçütleri üzerinde etnik ve dilsel bölünmenin zararlı etkilerini bulmuşlardır.

Etnik yoksulluğu açıklarken Amerikalı antropolog Oscar Lewis'ten ve onun "yoksulluk kültürü" kavramından da bahsetmek faydalı olacaktır. Lewis (2011) bu kavramı, 1961 yılında Meksika'da yaptığı etnografik bir çalışmanın sonuçlarını yayınladığı *Sanchez'in Çocukları* kitabında kullanmıştır. Lewis yaptığı çalışmada, yoksulların tarih duygusunun eksik olduğunu, geleceklerini planlama kaygılarının olmadığını, sık sık şiddet deneyimlediklerini tespit etmiş ve zamanla yoksulluğun nesilden nesile aktarılan bir kültür haline geldiğini gözlemlemiştir (Gorski, 2008: 1). Lewis (1968) yoksulluk kültürünü deneyimleyen insanların çaresiz ve bağımlı olduklarını, kendini bir yere/topluma ait hissetmediklerini, adeta kendi öz toplumlarında uzaylı muamelesi gördüklerini ve var olan kurumların ihtiyaç ve sorunlarını gidermeyeceğine ikna edildiklerini belirtmiş ve yoksulluk kültürü kavramını Amerika Birleşik Devleti'nde yaşayan siyahiler konusunda da ele almıştır. Lewis'in yoksulluğa yaklaşımında nesiller arası aktarıma ve kültüre vurgu yapması, aynı toplumda toplumun genelinden farklı marjinal kültürü paylaşan etnik azınlıkların yoksulluklarının incelenmesini önemli kılmaktadır.

3.2. Etnik Yoksullukla Mücadeleye İlişkin Öneriler

Etnik yoksullukla mücadele etmek tıpkı yoksullukla mücadele etmek gibi bir sosyal politika konusu ve sorunudur. Piyasa başarısızlıklarının en kötüsü olan, birçok vatandaşa yeterli istihdam sağlanamaması anlamına gelen ve eşitsizliğin kaynağı işsizlik sorununun çözülmesi, emek piyasasında etnik gruplara, kadınlara vb. yönelik ayrımcılığın giderilmesi, küreselleşmenin yalnızca çıkar gruplarının değil tüm vatandaşların lehine kullanılması, iktisadi ve siyasi sistemlerin adil işler hale getirilmesi, demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün korunması ve dezavantajlı grupların da karar alma mekanizmasına dahil olabileceği şekilde uygulanması, gelir adaletsizliği ve gelir eşitsizliğinin önüne geçilmesi (Stiglitz, 2018: 25-33), dezavantajlı birey ve gruplar için sosyal korumanın artırılması, toplumla bütünleştirilmelerinin sağlanması, yoksulluk kültürünün kırılması etnik grupların yoksulluğu ile mücadelede önemlidir.

Bridgman (2008), etnik bölünmeleri ve yeniden dağıtımı azaltan politikaların gelirleri artıracığını, yoksulluğun en önemli kaynağının çatışma değil, yeniden dağıtımdan kaynaklanan çarpıtmalar olduğunu söylemiş ve gelirin yeniden dağıtımının etnik grupların yoksulluğuna etkisine vurgu yapmıştır.

Dolayısıyla vergiler ve diğer yollar ile gelir dağılımını dezavantajlı grupların lehine düzenlemek etnik yoksullukla mücadelede rol oynayabilecektir. Bunun yanı sıra etnik azınlık gruplarının farklı etnik gruplar ve toplumun çoğunluğunu oluşturanlar arasındaki iletişimini ve ağını güçlendirmenin yoksulluğu azaltabileceği savunulmaktadır (Blue, 2015; Finney, Kapadia & Peters, 2015).

Son olarak insan hakları bağlamında, yoksulluk artık sosyal bir sorun olarak değil, bir insan hakları ihlali olarak görülmektedir. İnsan hakları ihlali de beraberinde kırılabilirliği getirebilmektedir. Dolayısıyla etnik grupların hâlihazırda yaşamakta oldukları kültür, inanç ve dil farklılıkları sebebiyle ayrımcılığa maruz kalması bir de yoksullukla pekiştirilerek daha fazla insan hakkı ihlaline yol açılmamalıdır. Yoksulluğun insan hakkı ihlali olarak görülmesi ve kabul edilmesi, insan haklarını temel alan politika yapıcılarının yoksulluğu azaltma stratejilerine yönelik adım atmaya itecektir (Osmani, 2005: 218).

SONUÇ

Söz konusu yoksul, daha doğrusu yoksul bırakılmış ülkelerin sahip oldukları doğal kaynaklar olduğunda Batı medeniyetinin geçtiğimiz yüzyıllarda fiziki ve askeri anlamda, içinde bulunduğumuz yüzyılda ise teknoloji ve kapitalizm yoluyla bu ülkelere yönelik emperyalist faaliyetleri ülkelerdeki mutlak yoksulluğu azaltsa da ekonomide ve siyasette tam bağımsızlık şansını kaybettirmiştir. Fakat söz konusu kıtalar değil ülkeler olduğunda ülkeler içindeki etnik azınlıkların yoksulluğunu yalnızca Batı medeniyetine bağlamak doğru olmayacaktır. Yanlış sosyal politikalar, küreselleşmenin olumsuz etkilerinden korunamamak, hükümetlerin ideolojileri, medyanın etkisi, etnik azınlıkların ülke içerisindeki durumu, göçler, fırsatta eşitsizlikler ve benzeri faktörler etnik azınlıkların yoksulluğu diğerlerinden daha derin yaşamasına sebep olabilmektedir. Etnik azınlıkların ve yoksul kıtalarda yaşayan insanların yoksulluğuna her insanın dili, dini, ırkı fark etmeksizin aynı temel haklarına sahip olduğunu savunan ve bu hakları garanti altına alma çabasının bir sonucu olarak doğan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi bağlamında bakıldığında, Bildirge'nin birçok toplumda istenildiği şekilde uygulanmadığı görülmektedir. Yaşama, eğitim alma, sağlık, sosyal ve siyasal hayata katılım hakkını tehdit edebilen, sosyal dışlanmaya, ayrımcılığa ve ötekileştirmeye maruz kalmaya, çeşitli bedensel ve ruhsal hastalıklara yol açabilen yoksulluğun, sebepleri ve sonuçları açısından önemli bir insan hakkı ihlalini oluşturduğu ve bu hak ihlalinin küreselleşme, kapitalizm ve savaşlar tarafından beslendiği açıktır.

KAYNAKÇA

- Ay, A., Fırat, E. & Mangır, F. (2018). Yoksulluk ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi: Türkiye Bölgeleri Üzerine Bir Çalışma. International Conference On Eurasian Economies. 18-20 Haziran 2018, Taşkent-Özbekistan, 2018, s.366-376.
- Barnard, H. & Turner, C. (2011). Poverty And Ethnicity: A Review Of Evidence. York: Jrf.
- Beegle, K., Christiaensen, L., Dabalen, A. & Gaddis, I. (2016). Poverty In A Rising Africa. Africa Poverty Report. Washington, Dc: World Bank.
- Blue, B. (2015). Reducing Poverty by Promoting More Diverse Social Networks for Disadvantaged People from Ethnic Minority Groups’.
- Bridgman, B. (2008). Why are ethnically divided countries poor? Journal of Macroeconomics, 30(1), 1–18.
- Can, Y. (2017). Yoksulluk, Yerel Ve Küresel Eşitsizlikler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, (63) 1111-1126.
- Churchill, A. & Smyth, R. (2017). Ethnic Diversity and Poverty. World Development, 95, 285–302.
- Çamur Duyan, G. (2011). *Kadın Yoksulluğu*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi.
- Dembour, M.B. (2006). Who Believes in Human Rights? Reflections on the European Convention. Cambridge: Cambridge University Press.
- DFID (Department For International Development). (2005). *Reducing Poverty By Tackling Social Exclusion*. London: Crown Copyright.
- Duffin, E. (2020). Poverty rate in the United States in 2019, by ethnic group 27 Kasım 2020 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/200476/us-poverty-rate-by-ethnic-group/> adresinden alındı.
- Epstein, G. S. & Heizler, O. (2009). Network formations among immigrants and natives, IZA Discussion Paper No.4234. Bonn: Institute for the Study of Labour.
- European Commission (2004). *The Situation Of Roma In An Enlarged European Union*. Luxembourg: Office For Official Publications Of The European Community.
- Finney, N., Kapadia, D. and Peters, S. (2015) How are poverty, ethnicity and social networks related? York: Joseph Rowntree Foundation.
- Ford, M. (2020). Robotların yükselişi: Yapay zekâ ve işsiz bir gelecek tehlikesi (çev. Cem Duran). Kronik Kitap: İstanbul.

- Gorski, P. (2008). The Myth of the "Culture of Poverty". *Educational leadership*, 65(7), 32.
- Ignatieff, M. (2003). *Human Rights as Politics and Idolatry*. Princeton: Princeton University Press.
- Imai, K. S., Gaiha, R. & Kang, W. (2011). Poverty, inequality and ethnic minorities in Vietnam. *International review of applied economics*, 25(3), 249-282.
- Ishay, M. (2008). *The History of Human Rights: From Ancient Times to the Globalization Era*, 2nd Rev. ed. (University of California Press, Berkeley).
- Kirby, M. (1999). *Stratification and Differentiation*. London: Mac Millan Press Ltd.
- Lepianka, D., Van Oorschot, W., & Gelissen, J. (2009). Popular explanations of poverty: A critical discussion of empirical research. *Journal of Social Policy*, 38(3), 421-438.
- Lewis, O. (1968). *The Culture of Poverty*. In *On Understanding Poverty: Perspectives from the Social Sciences*, Daniel P. Moynihan (Ed.), 187–200. New York: Basic Books.
- Lewis, O. (2011). *The children of Sanchez: Autobiography of a Mexican family*. Vintage.
- Memiş, H. (2014). Küreselleşme Ve Yoksulluk İlişkisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 5(1), 144-161.
- Nişancı, Ş. & Işık, C. (2015). Etnisite Kavramının İdeolojik Serüveni. *Kafkas Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi*, 6(9), 195-224.
- ODPM [Office of the Deputy Prime Minister] (2006). *The State of the English Cities Report*. London: ODPM.
- Osmani, S. R. (2005). Poverty and Human Rights: Building on the Capability Approach, *Journal of Human Development*, 6 (2), 205-219.
- Özdek, Y. (2002). Küresel yoksulluk ve küresel şiddet kıskacında insan hakları. *Yoksulluk, şiddet ve insan hakları*, 1-44.
- Palmer, G. & Kenway, P. (2007) *Poverty Among Ethnic Groups: How And Why Does It Differ?* York : Joseph Rowntree Foundation.
- Paraschiv, C. I. (2017). The role of education in poverty alleviation. *Theoretical & Applied Economics*, 24, 115-134.
- Pogge, T. (2007). 'Severe Poverty as a Human Rights Violation', in T. Pogge (ed.), *Freedom from Poverty as a Human Right: Who Owes What to the Very Poor?* Cambridge: Cambridge University Press.
- Rector, R., Johnson, K. A., & Fagan, P. F. (2001). *Understanding Differences in Black And White Child Poverty Rates (Report No. Cda01-04 Of The Heritage Center For Data Analysis)*. Washington, Dc: The Heritage Foundation.

- Siyum, N. (2008). Why Africa Remains Underdeveloped Despite Its Potential? Which Theory Can Help Africa To Develop? *Open Acc Biostat Bioinform.* 1(2), 1-5.
- Stiglitz, J. E. (2018). Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor? (Çev. Ozan İşler), (6. Baskı). İstanbul,: İletişim Yayınları.
- Şenses, F. (2004), Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat Mı, Engel Mi?, Kalkınma Ve Küreselleşme, Editörler: Saniye Dedeoğlu Ve Turan Subaşat, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Şenses, F. (2014). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Thomas, K. A. (2011). Familial Influences On Poverty Among Young Children İn Black Immigrant, U.S.- Born Black, And Nonblack Immigrant Families. *Demography*, 48(2), 437-460.
- Turhan, A. (2016). İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (2) , 357-378.
- Wilber, G. L. (2015). *Poverty: A New Perspective*. Lexington: The University Press Of Kentucky.
- World Bank (2017). Lao Poverty Policy Brief: Why Are Ethnic Minorities Poor? 24 Aralık 2020 tarihinde <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/501721505813643980/> adresinden alındı.
- World Bank. (2015). World Development Indicators 2015. Washington, DC: World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/21634>.
- Yıldırım, M., Murat, D., & Aca, Z. (2015). Algılanmış Etnik Ayrımcılık Deneyimleri İle Türkiye’de Roman Kadınlar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 29-47.
- Yıldırım, S. (2018). Yoksulluk Nedenleri. Yoksulluk Farklı Boyutlarıyla (1. Baskı) içinde (99-113) Bursa: DORA Basın Yayın Dağıtım.